

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ім. П.Д.ОСИПЕНКО

Дзвінка Роман Іванович

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРИ НА СОПІЛЦІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Бердянськ 1997

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ ім.П.Д.ОСИПЕНКО

Дзвінка Роман Іванович

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРИ НА СОПІЛЦІ

Навчальний посібник

Затверджено
на засіданні Вченої ради
Протокол № 8 від 18.03.1997р.

Бердянськ 1997

Методика навчання гри на сопілці: Навчальний посібник для студентів педінституту зі спеціальності № 7.010104 "Початкове навчання та музика" і вчителів музики початкових класів / Укладач Р.І.Дзвінка.- Бердянськ: БДІІ, 1997.- 60 с.

Укладач Р.І.Дзвінка, канд.пед.наук, доцент
Відповідальний за випуск В.М.Федорик, канд.філос.наук, доцент
Рецензенти Л.М.Пятенко, канд.мистецтвознавства, доцент,
С.С.Горбенко, канд.пед.наук, доцент.

ISBN 5 - 7763 - 8889 - 9

Г
В
ті
Пр
яки
дань
мір,
сопіл
І
процес
Курс на
кількох
кових кл
навчальн
цесу само
техніков і
1. Програми
позаклас
С.6.

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Знайомство з українськими народними музичними інструментами та навчання гри на них займають важливе місце в процесі становлення національної освіти й виховання. Сьогодні школі, особливо у східному регіоні України, потрібен учитель, який би не тільки володів "мовою" української музики, а й міг повною мірою відтворити її національний колорит як виконавець.

Міністерські типові програми з музики у 1-4 класах вказують на важливість "сформувати в школярів бережне ставлення до народної музики у всіх її жанрах, пробудити у них бажання виступати пропагандистами народної музики. Необхідно виховувати у дітей потребу в посиленому домашньому музикуванні, в пропагандистській діяльності, в залученні до музикування батьків, товаришів, сусідів"¹.

Програми націлюють на оволодіння музичним інструментом сопілка, який повинен послужити дієвим засобом у вирішенні поставлених завдань. Адже легкість вдунання, мала витрата повітря, невеличкий розмір, зручність аплікатури та використання, незначна вага зробили сопілку загальнодоступним інструментом для всіх вікових груп.

Виходячи з потреб життя, ми впроваджуємо у навчально-виховний процес педвузу дисципліну "Додатковий музичний інструмент сопілка". Курс навчання розрахований на чотири семестри, однак зменшення кількості годин, високі вимоги до підготовки вчителя музики початкових класів та потреби сьогодення спонукали до розробки даного навчального посібника. Головним його завданням є оптимізація процесу самопідготовки майбутніх учителів у практичному оволодінні технікою гри на сопілці, а також надання можливості всім бажаючим

---

1. Програми з музики для середньої загальноосвітньої школи та позакласна робота з музики у 1-4 класах.- К.: Освіта, 1994.-

/насамперед вчителям музики початкових класів/ самостійно навчитися гри на цьому загальнодоступному інструменті на матеріалі українського музичного фольклору.

Навчальний посібник складається з трьох розділів: теоретичного, методично-практичного та музичного додатку. У першому розділі надаємо методичні поради з питань навчання гри на інструменті, знайомимо з історією створення сопілки, її будовою, аплікатурою, постановкою і прийомами гри, розвитком виконавського дихання та виконанням штрихів. Методично-практичний розділ включає шість занять, опрацювання яких дає змогу оволодіти основними прийомами гри і повним діапазоном інструменту в надзвичайно короткий термін /3-4 місяці, або навчальний семестр/. У музичний додаток увійшли українські народні пісні адаптовані для виконання на сопілці. Їх щоденне програвання, з довільним використанням мелізмів, забезпечить формування власного виконавського стилю та репертуарного багажу сопілкаря. Алфавітний покажчик допоможе швидко відшукати потрібну пісню.

Структура навчального посібника, його зміст, принципи подачі матеріалу розраховані на тих, хто має попередню музичну підготовку. Навчальний посібник не вичерпує всіх аспектів оволодіння технікою гри на сопілці, оскільки має іншу мету. Свідомо залишаються поза увагою питання, що стосуються використання додаткової аплікатури /шляхом передування/, оволодіння технікою виконання потрібного стакато, фрулато, глісандо тощо.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Перш ніж приступити до оволодіння навичками гри на сопілці рекомендуємо вивчити будову інструмента /Див. с.8/, опанувати виконавським диханням, постановкою губ, пальців рук, корпусу цілому, характером звукоутворення та прийомами гри. Тільки після цього можна розпочинати практичне навчання гри на сопілці на

основі методу використання музично-слухового досвіду. Основою даного методу є утворення тимчасових зв'язків за умовною схемою: передчуваю /музично-слуховий досвід/, граю /ігровий рух/, виправляю /слуховий контроль/. Найбільш активний характер має слуховий контроль, оскільки початковий слуховий естетичний образ викликає ігрові рухи. Мета його – поступово узгоджувати ці рухи і викликане ним звучання з слуховим естетичним образом.

На початковому етапі оволодіння аплікатурою сопілки, в умовах педвузу, обираємо колективну форму музикування, яка поступово переходить у малі форми /2-3 студенти/, що забезпечує найсприятливіші умови для самовдосконалення, оскільки навчання проходить на різних рівнях творчого спілкування студентів між собою та студентів і викладача. Система навчання гри на інструменті повинна включати індивідуальне та колективне музикування. Важливе значення має самопідготовка /читка нот з листа, підбір на слух та запис на ноти відомих мелодій, імпровізації тощо/. Враховуючи те, що практика побутового музикування є основою набуття виконавських навичок пропонуємо перенести самостійну професійну підготовку студентів у сферу позанавчальної діяльності. Такий вид роботи значно активізує музично-слуховий досвід, що формується на основі методу сприйняття та відтворення народної музики на слух і передбачає імпровізаційність та варіантність її виконання.

Важливим на етапі професійного становлення є оволодіння методом поєднання гри на сопілці зі співом народних пісень. Такий вид діяльності включає сольне виконання пісні, яке передбачає гру на інструменті та спів /Див. с.34/, а також виконання в ансамблі, коли гра на сопілці співставляється з співом пісні голосом /Див. с.35/. Гра в ансамблі привчає до чистоти інтонування, злагодженості, строю, розвиває гармонічний слух тощо. В про-

цесі систематичних занять має досягтися інтонаційний, ритмічний, динамічний і тембровий ансамбль. Але ансамблева підготовка не повинна виключати й індивідуальної роботи, особливо на початковому етапі навчання гри на інструменті.

Робота над звуком, інтонацією, ритмом і динамікою повинна проводитись паралельно з набуттям досвіду гри на сопілці й бути предметом постійної уваги виконавця. Від того, наскільки правильним буде оволодіння навичками гри на інструменті на початковому етапі навчання, залежить швидкість подальшого розвитку. Важливо пам'ятати, що легше навчитися, ніж перевчитися. З цього слідує, що кожне заняття необхідно відпрацьовувати не поспішаючи, сумлінно й уважно розібратися з усіма вказівками.

Важливою умовою успішного навчання є вміння працювати самостійно. Тому, беручи за основу завдання з самопідготовки сопілар повинен вміти організовувати свої заняття. При плануванні самостійної роботи не слід обмежувати себе кількістю матеріалу. Крім читки з нот рекомендуємо підбирати на слух та записувати на ноти знайомі мелодії, складати ансамблі, придумувати дидактичні вправи тощо.

Як відомо, самостійність музиканта найкраще формується у роботі над улюбленим твором. Проте пропонуємо не тільки добирати музику для власного розучування, а й аналізувати її, визначаючи, що нового набуто під час роботи над кожним твором для поповнення загальномузичного, виконавського та професійного досвіду. Така форма самопідготовки повинна активізуватися професійним інтересом до оволодіння цінним музичним матеріалом, який складатиме виконавський багаж майбутнього вчителя музики початкових класів та сприятиме розвитку музичної пам'яті, внутрішнього слуху, виробленню навичок імпровізації та самоконтролю, оволодінню різни-

ми видами музично-виконавської діяльності /читка нот з листа, гра на слух, імпровізування/.

Виконавець на сопілці повинен постійно розвивати і збагачувати власний музичний досвід, вдосконалювати виконавський стиль, вивчати різноманітну музичну літературу: сольну і ансамблеву, оригінальну і в перекладах.

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ СОПІЛКИ

Прототипом сучасної сопілки були різноманітні духові інструменти, які раніше називали дудами, сопелями, пищальцями тощо. Назва сопілка розповсюджена в східній Україні, а в західних областях її називали денцівкою /денце – дно, тобто дерев'яна втулка/. Сопілка, як музичний інструмент, пройшла складний шлях розвитку від примітивної пастушої дудочки до сольного інструменту.

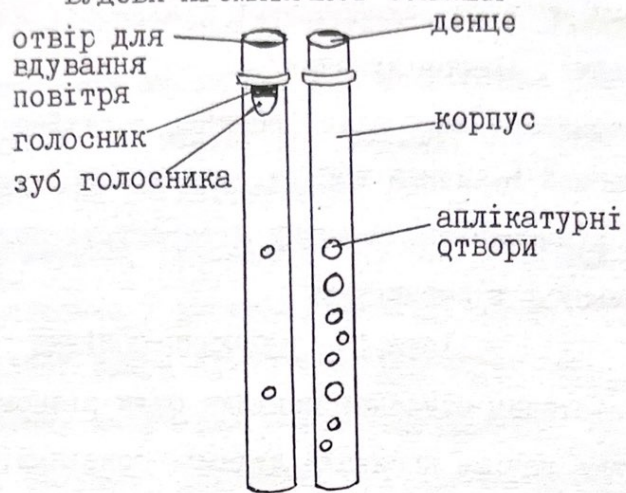
Сопілка на Україні має досить сталу форму. Як правило виготовляють інструмент з граба, клена, берези, бука, горіха, груші. Тембр звуку залежить не тільки від якості деревини /породи та її щільності/, а й від технології її обробки /проварювання в олії/.

Удосконаленням сопілки займалися майстри-конструктори: В.Зуляк, І.Скляр, Є.Бобровніков, Д.Демінчук. Всі вони вишукували можливість хроматизації діатонічного звукоряду. Д.Демінчук у 1970 році створив хроматичну сопілку на 10 отворів, яка має найдосконаліший стрій та дозволяє грати у будь-якій тональності. Удосконаленням сопілки значно розширилися її технічні можливості та репертуар. На інструменті конструкції Д.Демінчука можна виконувати як народну, так і класичну інструментальну музику.

Сьогодні хроматична сопілка входить до складу самодіяльних та професійних ансамблів та оркестрів українських народних інструментів як сольний, так і оркестровий інструмент. Часто в загальноосвітніх школах вчителями-аматорами створюються ансамблі сопілкарів.

БУДОВА ХРОМАТИЧНОЇ СОПІЛКИ

Хроматична сопілка конструкції Д.Демінчука має досконалий стрій, а хроматичний звукоряд легко видобувається послідовною аплікатурою. Відповідність закритих отворів певним звукам називається аплікатурою сопілки.

ОСНОВНА АПЛІКАТУРА СОПІЛКИ

The diagram illustrates the fingering for various notes on the chromatic flute. Each note is shown on a musical staff with its corresponding fingering pattern on the flute's keys and holes. The patterns are as follows:

- Row 1:** C (left hand), C# (left hand), D (left hand), D# (left hand), E (left hand), E# (left hand), F (left hand), F# (left hand), G (left hand), G# (left hand), A (left hand), A# (left hand), B (left hand), B# (left hand), C (right hand).
- Row 2:** C (left hand), C# (left hand), D (left hand), D# (left hand), E (left hand), E# (left hand), F (left hand), F# (left hand), G (left hand), G# (left hand), A (left hand), A# (left hand), B (left hand), B# (left hand), C (right hand).
- Row 3:** C (left hand), C# (left hand), D (left hand), D# (left hand), E (left hand), E# (left hand), F (left hand), F# (left hand), G (left hand), G# (left hand), A (left hand), A# (left hand), B (left hand), B# (left hand), C (right hand).

Діапазон хроматичної сопілки сягає дві з половиною октави: До першої – СОЛЬ третьої октави. Діапазон інструмента поділяємо на чотири регістри: низький, середній, високий і вищий. У нижньому регістрі звук матовий, ніжний, в середньому – виразний, ясний, прозорий, у високому та вищому – різкий, свистячий. Це рухливий, віртуозний інструмент, якому під силу складні сольні партії. На сопілці легко досягнути виразного виконання різних штрихів: легато, стакато, деташе, подвійне стакато, фрулато. Народна інструментальна музика, що виконується на сопілці, часто прикрашається мелізмами; трелями, форшлагами, мордентами. Характерними рисами інструментального музикування є імпровізаційність та варіантність.

ПОСТАНОВКА І ПРИЙОМИ ГРИ НА СОПІЛЦІ

Під "постановкою" при грі на інструменті розуміємо положення корпусу виконавця, спосіб утримання інструменту, прийоми утворення звуку та характер виконавських рухів. У виконавській практиці доводиться зустрічатися з різними видами постановки. Розглядаємо їх з огляду зручності виконання.

На сопілці грають стоячи /найзручніший спосіб, якому треба віддавати перевагу/, а також сидячи. Корпус виконавця завжди повинен бути прямий, ненапружений. Неправильне положення корпусу заважає нормальному процесу дихання. При підтягнутості корпусу та розвернутих плечах дихання стає більш природним.

Сопілку тримають двома руками, приставляють до рота під кутом приблизно 45° . Губи охоплюють половину денця та частину нижнього боку сопілки так, щоб струмінь повітря під час гри попадав прямо в отвір для вдування. Лікті припідняті й трохи розведені в боки. Пальцями лівої руки закривають верхні аплікатурні отвори, пальцями правої – нижні. Необхідно слідкувати за правильним закриванням отворів, тобто не кінчиками пальців, а серединою пу-

чок. Робимо це легко, без натискання, заокругленими пальцями, які під час гри повинні не вдаряти, а начебто падати. Отвори слід закривати щільно, інакше сопілка буде видавати фальшивий звук. Необхідно слідкувати, щоб руки не напружувалися й не втомлювалися. Це негативно впливатиме на виконавську техніку. Окрім того, великою завадою для біглості є те, що пальці початківця-сопілкаря часто під час гри піднімаються надто високо, втрачаючи при цьому свою округленість. Тому, на початковому етапі навчання, корисно грати перед зеркалом та стежити за правильною постановкою.

РОЗВИТОК ВИКОНАВСЬКОГО ДИХАННЯ

Сила, тембр, висота та тривалість звуку залежить не тільки від характеру атаки /твердої чи м'якої/ й ступеня активності губних м'язів, але й від інтенсивності, концентрації та напрямку повітряного стовпа, направленого в інструмент. Таким чином, якщо в утворенні звуку основна роль належить язикові, то в звуковеденні - повітряному струменю, який видихає виконавець в інструмент.

Під час гри на сопілці важливо навчитися правильно вдихати та видихати повітря. Найбільш ефективним і зручним є грудно-черевний вид дихання /поєднання грудного та черевного/. Вдих повинен бути швидким і коротким /не відриваючи інструмента від губ/, а видих повітря - тривалим і рівномірним. Під час виконання на сопілці важливо, щоб видих відбувався активно, однак плавно, без поштовхів, що забезпечить красивий, соковитий звук /при "ſ" та у верхньому регістрі - більш швидким рухом повітряного стовпа, при динаміці "P" та у нижньому - більш повільним/.

Для розвитку виконавського дихання рекомендуються такі вправи:

1. Якомога довше витримувати звук у різних регістрах: низькому,

середньому, високому.

2. Звуковедення за рахунок активного коливання повітряного стовпа /див. заняття № 1, приклад 2 а, с. 13/.

3. Щоденно виконувати твори в повільних темпах на лігато.

Виконавець ніколи не повинен грати до повного закінчення повітря. Це позначається на якості звуку та складає враження на слухача, ніби виконавець задихається. Дихання треба брати тільки в кінці музичної фрази, що позначається відповідним значком.

Значком дихання у дужках /V/ вказується на можливість вдиху у випадку необхідності.

ВИКОНАННЯ ШТРИХІВ

Руки язика в процесі гри дуже різноманітні і завжди залежать від характеру виконуваного твору, фразування, тисетури тощо. Атака звуку буває м'якою /склад "Ду"/, твердю /склад "Ту"/. Так, наприклад, для початку будь-якої наспівної фрази або ж вступу в нижньому регістрі необхідна ледь помітна, обережна м'яка атака звуку без дотику язика до денця. Під час гри у верхньому регістрі язик обов'язково повинен "гостро" і якомога швидше "відштовхнутись" від денця. При виконанні штриха стакато звук утворюється подібно, як у верхньому регістрі, з послідуємим закриванням звукової щілини денця /склад "Тат"/.

Особливої уваги заслуговує прийом подвійного стакато. Техніка його виконання зводиться до того, що при відривистому виконанні доступ повітря в інструмент по черговою перекривається кінчиком язика, що наближається до денця, та задньою частиною язика, що притискається до м'якого неба. Відбувається ніби чергування приго-

лосних: "Т" і "К". Цей прийом дозволяє виконувати найрізноманітніші пасажі штрихом стакато з великою швидкістю, що неможливо при використанні звичайного стакато. Прийом виконання подвійного стакато в наш час добре освоєний виконавцями на різних духових інструментах, а сопілкарі широко використовують його для виконання як народної так і класичної музики. Подвійне стакато відрізняється від простого тільки швидкістю і більшою легкістю звучання. Для виконання подвійного стакато на одному звуці використовується спосіб спрощеного запису, коли нота, що виконується двічі перекреслюється посередині штиля / $\frac{\text{ТК}}{\text{ТК}}$ /.

Дидактичним матеріалом для відпрацювання штрихів, як правило, служать підібрані для цієї мети етюди, а також систематичне виконання гами До-мажор. Гра мажорних та мінорних гам, їх тризвуків й арпеджіо здійснюється подібно до наведених нами прикладів /До-мажор, Ля-мінор, Фа-мажор, Ре-мінор/ у заняттях № № 2-5. Більш глибоке оволодіння майстерністю виконання штрихів досягається в роботі над художніми творами, а також у побутовому музикуванні. В процесі розвитку техніки виконання відривистих звуків необхідний контроль за точним співпаданням рухів язика та пальців. Недостатня увага у досягненні абсолютної узгодженості рухів язика та пальців виконавця призводить до закріплення навичок нечистого виконання, для якого властиві сторонні призвуки, що нагадують форшлаги. Боротьба з таким недоліком дуже важка й тривала та не завжди завершується успіхом. Для сопілкаря ця техніка є однією з найсуттєвіших сторін його кваліфікації і вимагає систематичного розвитку.

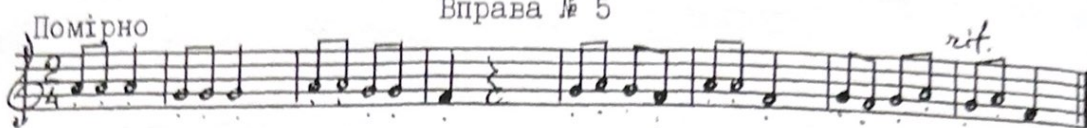

Стакато - легке, гостре звукоутворення із закриванням кожного звуку /склад "ТАТ"/.

Помірно Вправа № 5

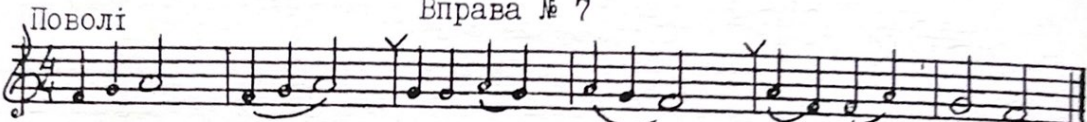

Швидко Вправа № 6 /Самоопрацювання/

Ліга. Об'єднані лігою ноти виконуються одним ударом язика.

Поволі Вправа № 7

Співуче Вправа № 8 /Самоопрацювання/

Цеташе - м'яке, майже непомітне звукоутворення завдяки

пштовху повітря.

Помірно Вправа № 9

Помірно Вправа № 10 /Самоопрацювання/

Самопідготовка

1. Оволодіти аплікатурою звуків МІ, РЕ, ДО першої октави. Записати у зошиті придумані вправи на їх виконання.
2. Підібрати на слух та записати на ноти від звука СОЛЬ першої октави українську народну пісню "Галя по садочку ходила".

З А Н Я Т Т Я № 2

Тема: Оволодіння прийомами виконання діатонічних звуків першої та другої октав.

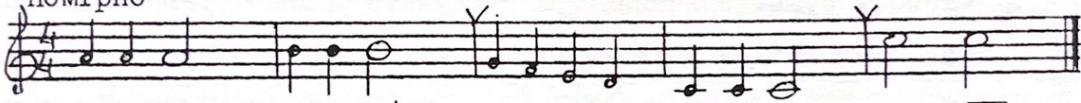
ПЛАН

1. Засвоєння аплікатури звуків Сі першої та До першої та другої октав.
2. Оволодіння діатонічними звуками другої октави шляхом передування повітря. Виконання гама До-мажор у дві октави.

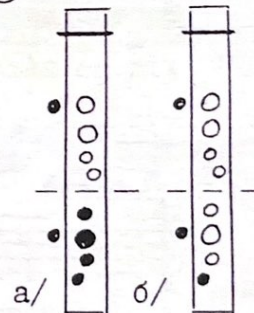
ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Засвоюючи аплікатуру звуків Сі та До необхідно слідкувати за точним виконанням вправ, що досягається узгодженою роботою та пальців рук /зміни аплікатури звуків відповідно до музичного тексту/.

Помірно

Виконання звуку Сі допускається двома аплікатурами: перша основна /мал. 1,а/ використовується при переході з першої октави у другу, друга додаткова /мал. 1,б/ - для зручного чергування /обігрування/ звуків першої октави /відкриті отвори правої руки з придержуванням сопілки мізинцем.

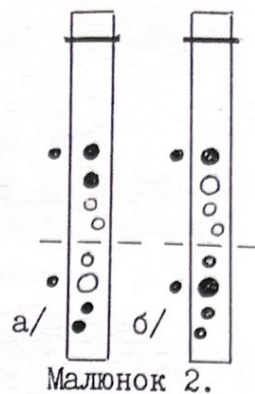

Малюнок 1.

Виконання звуку ДО другої октави /Вправа № 2/ об'єднується за рахунок використання додаткової аплікатури звуків СОЛЬ /мал. 2,а/ та ЛЯ /мал. 2,б/, що передбачає закривання отворів сопілки пальцями правої руки.

Малюнок 2.

Помірно Вправа № 2

Поволі КУЙ, КУЙ, КОВАЛІ

Осмислення процесу техніки використання двох видів аплікатури /основної та додаткової/, чітке їх відпрацювання на початковому етапі навчання гри послужать міцним ґрунтом для вироблення біглості пальців та легкості виконання на октавному переході. Застосування додаткової аплікатури значною мірою полегшує перехід до звуків другої октави та зводить до мінімуму рухи пальців рук.

Помірно Вправа № 3

У п'ятому такті /Вправа № 3/ при висхідному русі мелодії необхідно використовувати додаткову аплікатуру звуку ЛЯ, що забезпечить більш якісне закривання отворів сопілки пальцями правої руки. При низхідному русі /шостий такт/ бажане дотримання основної аплікатури. Вибір "аплікатурних моделей" основної та традиційної аплікатури в першу чергу залежить від конкретного музичного матеріалу /мелодичної лінії/.

Швидко ОЙ ЄСТЬ В ЛІСІ КАЛИНА

A single line of musical notation in treble clef, 2/4 time. The melody consists of eighth and sixteenth notes. There are three accents marked with a 'v' in a circle above the notes.

2. Аплікатура діатонічних звуків першої та другої октав є абсолютно однакова. При виконанні звуків другої октави дихання повинно бути більш активним, а звукоутворення у висхідному напрямку поступово стає більш виразним та "гострим".

Гама До-мажор

Five lines of musical notation in treble clef, 4/4 time, showing the D major scale. The first line is the scale in eighth notes. The second line is the scale in quarter notes. The third and fourth lines are the scale in eighth notes with slurs. The fifth line is the scale in quarter notes with slurs. There are three accents marked with a 'v' in a circle above the notes.

Швиденько ПО ДОРОЗІ ЖУК, ЖУК

A single line of musical notation in treble clef, 2/4 time. The melody consists of eighth and sixteenth notes. There are two first endings marked with '1.' and '2.' above the notes.

Жваво ОЙ ПОСІЯВ КОЗАК ГРЕЧКУ

A single line of musical notation in treble clef, 2/4 time. The melody consists of eighth and sixteenth notes. There are three accents marked with a 'v' in a circle above the notes.

Ансамблева підготовка

Під час виконання вправ для ансамблю досягати чистоти інтування, м'якого, виразного звукоутворення та злагодженості у звучанні. Можливе виконання однієї партії /як першої, так і другої/ кількома сопілкарями водночас. При цьому необхідно слідкувати за рівномірним розподілом учасників ансамблю.

Вправи для ансамблю

Помірно № 1

mp

mp

№ 2

mf

mf

p

p

Самопідготовка

1. Вправи на самоопрацювання /заняття № 1/ та вправи для ансамблю /заняття № 2/ виконувати у другій октаві.
2. Підібрати на сопілці: "Беселі гуси" - від звука Фа, "Я лисичка, я сестричка" - від звука До. Твори виконувати у першій та другій октавах.

З А Н Я Т Т Я № 3

Тема: Загальна характеристика музикування на сопілці. Використання мелізмів.

ПЛАН

1. Загальна характеристика музикування на сопілці. Використання мелізмів /мордент, трель, форшлаг/ як основа музичальності виконавця-сопілкаря.
2. Вправи на розвиток виконавської техніки. Виконання гами Ля-мінор.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. З метою надання неповторного звучання музики виконуваної на сопілці необхідно використовувати мелізми /морденти, трелі, форшлаг/. Це придасть мелодії свіжості й краси. Використання мелізмів забезпечує вільний характер музикування, розковує самостійність виконавця, сприяє формуванню інтересу до гри на інструменті. Тому оволодіння технікою виконання мелізмів та їх застосування у процесі музикування мають неабияке значення ще на початковому етапі формування власного виконавського стилю. Послідовність засвоєння і використання мелізмів розглядаємо на прикладі української народної пісні "Веселі гуси".

Значками *мчи* над нотою позначається мордент, який завжди утворюється з трьох звуків: основного, верхнього допоміжного /якщо мордент не перекреслений/ чи нижнього допоміжного /якщо мордент перекреслений/ і знову основного.

Пишуть:

Грають:

ВЕСЕЛІ ГУСИ

Весело

Неодноразове швидке чергування основного звуку і сусіднього верхнього називається треллю. Під час виконання народної музики трель розпочинається з нижнього основного звуку і закінчується також ним. Саме чергування звуків поступово прискорюється.

Пишуть: *trm*

Грають:

ВЕСЕЛІ ГУСИ

Весело

Форшлаг - вид прикраси чи музичного орнаменту, який складається з одного чи кількох допоміжних звуків, що знаходяться вище чи нижче від основного. Форшлаг буває довгим і коротким. Короткий - перекреслений і виконується якомога швидше. Довгий - за тривалістю під час гри рівний половині тривалості основного звуку.

Короткий форшлаг

Пишуть:

Грають:

Довгий форшлаг

Пишуть:

Грають:

Весело

ВЕСЕЛІ ГУСИ

2. В процесі роботи над розвитком навичок виконавської техніки /біглість пальців рук, прийоми звукоутворення, культура звуковедення тощо/ необхідно керуватись вищевказаними методичними вказівками. Найбільш важливими є:

- пальці під час гри не піднімати надто високо;
- правильно здійснювати вибір основної та допоміжної аплікатури /на октавному переході/;
- виразне звукоутворення повинно бути м'яким у нижньому регістрі а переходячи до верхнього поступово ставати більш активним та гострим;
- дихання треба брати тільки в кінці музичної фрази, що позначається відповідним значком;
- не можна грати до повного закінчення повітря.

Для закріплення відповідних навичок виконавської техніки пропонуємо відповідні вправи.

ВПРАВИ

№ 1

№ 2

Помірно

Гама Ля-мінор

Handwritten musical notation for the A minor scale. It consists of four staves. The first two staves are in 4/4 time, and the last two are in 2/4 time. The notation includes various melismas marked with '(v)' and slurs.

Журливо

ГАЮ, ГАЮ, ЗЕЛЕН РОЗМАЮ

Handwritten musical notation for the song "Журливо". It consists of two staves in 3/8 time. The notation includes slurs, accents, and dynamic markings like "tr" and "mp".

Швиденько

ЧОМ, ЧОМ НЕ ПРИЙШОВ

Handwritten musical notation for the song "Швиденько". It consists of two staves in 2/4 time. The notation includes slurs, accents, and dynamic markings like "mp".

Самопідготовка

1. Музичний матеріал заняття № 1 та № 2 виконувати з використанням трелей, мордентів на звуках Соль, Мі, Ре.
2. В тональності Ля-мінор підібрати на слух 2-3 знайомі мелодії, записати їх на ноти із позначенням мелізмів.

З А Н Я Т Т Я № 4

Тема: Оволодіння аплікатурою хроматичних звуків та
технікою виконання мелізмів.

ПЛАН

1. Засвоєння аплікатури звуків ФА-дієз, ДО-дієз, СІ-бемоль першої та другої октави.
2. Оволодіння технікою виконання мелізмів від звуків ЛЯ, ФА, ДО першої та другої октав. Виконання гами Фа-мажор.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Оволодіння аплікатурою хроматичних звуків відбувається завдяки чіткому дотриманню основної аплікатури сопілки /див. с.8/. Для кращого засвоєння звуків, що вивчаються рекомендуємо спеціально підібрані твори, які при можливості слід виконувати як в першій так і другій октавах.

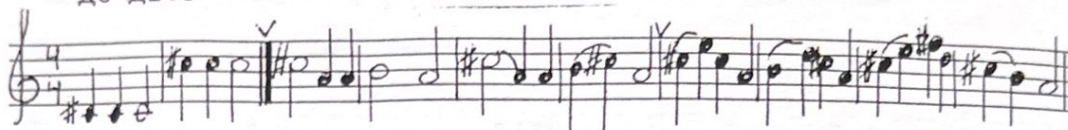
ФА-дієз   Управа № 1

Рухливо   ОИ НА ГОРІ ЖИТО

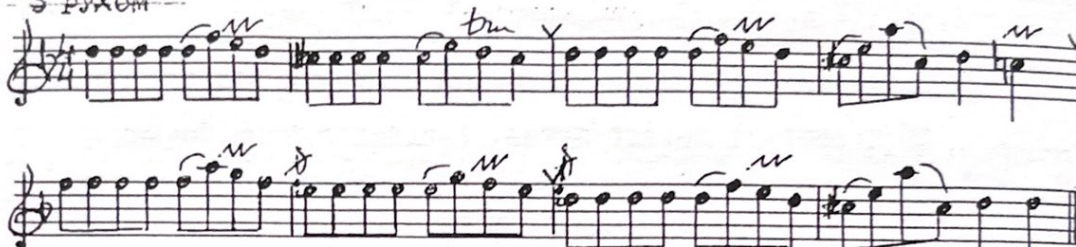
До-дієз

Вправа № 2

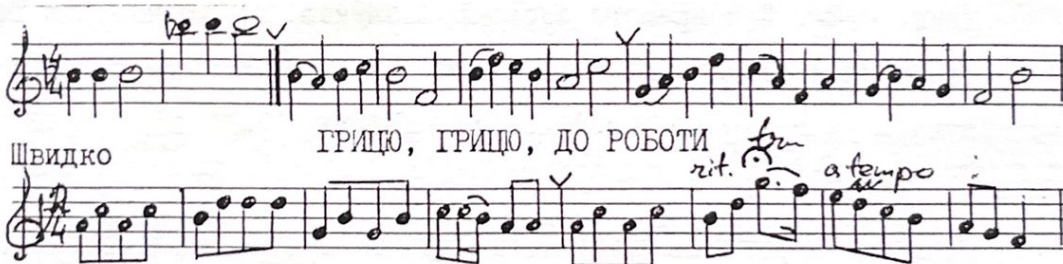
з рухом

ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Сі-бемоль

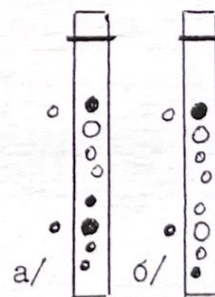
Вправа № 3

Швидко

ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ

Під час оволодіння аплікатурою звуку Сі-бемоль слід брати до уваги можливість використання основної /мал. 3, а/ та додаткової /мал. 3, б/ аплікатури. Основні підходи добору аплікатури докладно описані в занятті № 2, с.15-16.

Малюнок 3.

2. Виконання мордентів та трелей на звуках ЛЯ, ФА, ДО може бути пов'язано з певними труднощами різного характеру. Так, під час виконання вищеназваних прикрас на звуці ЛЯ рекомендуємо використовувати додаткову аплікатуру цього звуку, що пов'язано із закриванням отворів пальцями правої руки /див. мал. 2, б, с.16/. Оволодіваючи технікою виконання мелізмів

на звуках ФА і ДО необхідно слідкувати за точним закриванням та відкриванням отворів 4 і 5 пальцями лівої /звук ФА/ та правої /звук ДО/ рук.

ВПРАВА № 4

Handwritten musical notation for Exercise No. 4, consisting of two staves. The notation includes various notes, slurs, and dynamic markings such as *tr* and *trm*.

Рухливо

ЧРЕМА

Handwritten musical notation for 'Рухливо' and 'ЧРЕМА', consisting of three staves. The notation includes notes, slurs, and dynamic markings such as *tr* and *trm*.

Гама Фа-мажор

Handwritten musical notation for the F major scale, consisting of four staves. The notation shows ascending and descending scales with notes and slurs.

Помірно

ЕТЮД

Handwritten musical notation for 'Помірно' and 'ЕТЮД', consisting of two staves. The notation includes notes, slurs, and dynamic markings such as *tr* and *trm*. It also features first and second endings.

Швидко ЗА ГОРОДОМ КАЧКИ ПЛИВУТЬ

Handwritten musical notation for the piece 'ЗА ГОРОДОМ КАЧКИ ПЛИВУТЬ'. It consists of two staves in 2/4 time, marked 'Швидко'. The melody is written on a treble clef staff, and the accompaniment is on a bass clef staff. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

Швидко ЖЕНЧИЧОК

Handwritten musical notation for the piece 'ЖЕНЧИЧОК'. It consists of two staves in 3/4 time, marked 'Швидко'. The melody is written on a treble clef staff, and the accompaniment is on a bass clef staff. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

Весело ОЙ ЗА ГАЄМ, ГАЄМ

Handwritten musical notation for the piece 'ОЙ ЗА ГАЄМ, ГАЄМ'. It consists of two staves in 2/4 time, marked 'Весело'. The melody is written on a treble clef staff, and the accompaniment is on a bass clef staff. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

АНСАМБЛЬ

Жваво ПОСИЛАЛА МЕНЕ МАТИ

Handwritten musical notation for the piece 'ПОСИЛАЛА МЕНЕ МАТИ'. It consists of two staves in 2/4 time, marked 'Жваво'. The melody is written on a treble clef staff, and the accompaniment is on a bass clef staff. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

Самопідготовка

1. Українські народні пісні "Веселі гуси", "Я лисичка, я сестричка" виконувати з використанням мелізмів у відповідності із записом у власному зошиті. Транспонування названих пісень із тональності До-мажор у Фа-мажор.
2. Повтор пройденого матеріалу /заняття № 1 - № 4/ та виконання з використанням мелізмів.

З А Н Я Т Т Я № 5

Тема: Оволодіння аплікатурою хроматичних звуків та технікою виконання подвійного стакато.

ПЛАН

1. Засвоєння аплікатури звуків МІ-бемоль, ЛЯ-бемоль /першої та другої октав/, ДЮ-дієз, РЕ /третьої октави/.
2. Оволодіння технікою виконання подвійного стакато. Виконання гами Ре-мінор.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Оволодіння звуком МІ-бемоль першої та другої октав відбувається без будь-яких аплікатурних змін шляхом передування повітря. Однак, слід звернути увагу на подвижність великого пальця правої руки, який не піднімається як всі інші, а ніби ковзає по корпусі сопілки вниз при відкриванні звукового отвору та вверх при його закритті.

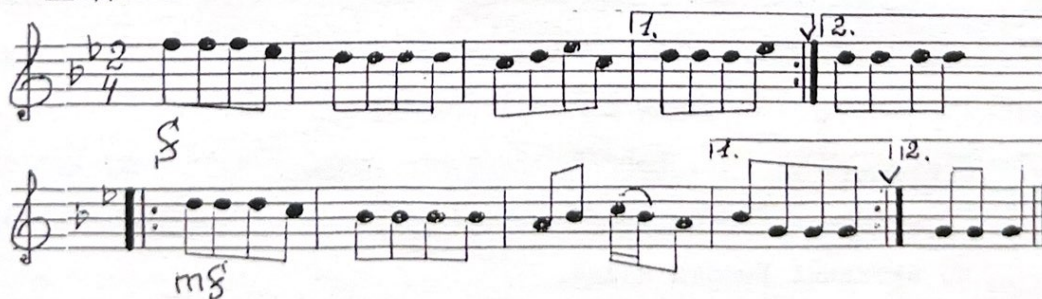
МІ-бемоль

Вправа № 2

Швиденько

КИНУ КУЖІЛЬ НА ПОЛИЦЮ

Аплікатура звуку ЛЯ-бемоль/СОЛЬ-дієз/ є різною у 1 та 2 октавах /див. Основна аплікатура солілки с.8/. Це єдиний звук, утворення якого у різних октавах здійснюється не тільки завдяки передування повітря, а й шляхом зміни аплікатури. Друга октава на відміну від першої вимагає закривання усіх отворів пальцями правої руки. Тільки точне дотримання основної аплікатури звуку ЛЯ-бемоль забезпечить його чисте інтування у різних октавах.

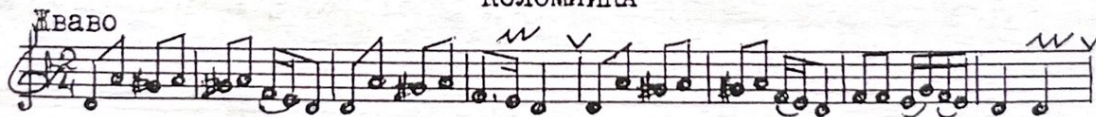
З самого початку оволодіння аплікатурою звуку ЛЯ-бемоль необхідно домагатися чіткого й одночасного закривання і відкривання звукових отворів при переході на інший звук. Це дозволить уникнути зайвих призвуків і форшлагів у момент звукоутворення.

ЛЯ-бемоль

Вправа № 1

КОЛОМИЙКА

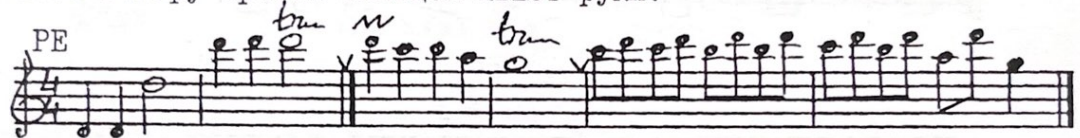
Під час оволодіння звуками третьої октави найважливішим є правильне користування виконавським диханням, яке має бути максимально активним в момент видиху /"Постаратись зіграти як ніколи голосно"/. Виразне звукоутворення у верхньому регістрі /особливо третя октава/ досягається завдяки гострої, максимально активної роботи язика.

Вправа № 3

Звук РЕ третьої октави береться "ломаною" аплікатурою /див. Основна аплікатура сопілки, с.8/. Трель та мордент утворюються за рахунок почергового відкривання та закривання звукового отвору третім пальцем лівої руки.

2. Оволодіваючи навичками виконання подвійного стакато необхідно домагатися легкої та подвижної вимови складу "ту-ку" спершу без інструменту, а потім здобутий навик закріплювати в процесі виконання на сопілці. Докладно цей прийом описано на с. 11-12.

Помірно ВПРАВА № 4

Гаму До-мажор у запропонованих варіантах виконувати щоденно. На початковому етапі тільки у першій октаві. Це універсальний засіб оволодіння штрихом подвійне стакато. У майбутньому добре відпрацьований виконавський навичок легко переноситься на виконуваний репертуар.

ТИ ДО МЕНЕ НЕ ХОДИ

Рухливо

Гамма Ре-мінор

т.к.т.к. etc.

Рухливо ЕТЮД Я.Мазур

т.к.т.к. etc.

Помірно ОЙ У ГАЮ ПРИ ДУНАЮ

Handwritten musical score for the piece 'ОЙ У ГАЮ ПРИ ДУНАЮ'. It consists of two staves. The first staff is the melody, starting with a treble clef and a 3/4 time signature. The second staff is the accompaniment, starting with a bass clef and a 3/4 time signature. The tempo is marked 'Помірно' (Moderato). Dynamics include 'p' and 'mp'. There are various musical notations such as slurs, accents, and fermatas.

Рухливо ЗАЙЧИК

Handwritten musical score for the piece 'ЗАЙЧИК'. It consists of two staves. The first staff is the melody, starting with a treble clef and a 2/4 time signature. The second staff is the accompaniment, starting with a bass clef and a 2/4 time signature. The tempo is marked 'Рухливо' (Allegro). Dynamics include 'p' and 'mp'. There are various musical notations such as slurs, accents, and fermatas.

АНСАМБЛЬ

Не швидко ШЕДРИК

Handwritten musical score for the piece 'ШЕДРИК'. It consists of three staves, numbered 1, 2, and 3. The first staff is the melody, starting with a treble clef and a 4/4 time signature. The second and third staves are accompaniment, starting with bass clefs and a 4/4 time signature. The tempo is marked 'Не швидко' (Adagio). Dynamics include 'mp' and 'mf'. There are various musical notations such as slurs, accents, and fermatas.

Самопідготовка

1. Гаму До-мажор виконувати штрихом подвійне стакато у різних варіантах запропонованих на с.29 протягом тривалого часу.
2. Повтор пройденого матеріалу /заняття № 1 - № 5/ з приміненням штриха подвійне стакато.

З А Н Я Т Т Я № 6

Тема: Знайомство з аплікатурою третьої октави. Оволодіння методом поєднання гри на сопілці зі співом народних пісень.

ПЛАН

1. Знайомство з аплікатурою звуків третьої октави /Мі-бемоль, Мі, Фа, Фа-дієз, Соль/. Хроматична гама.
2. Оволодіння методом поєднання гри на сопілці зі співом народних пісень.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Звуки третьої октави /Мі-бемоль, Мі, Фа, Фа-дієз, Соль/ зустрічаються у виконавській практиці досить рідко. Однак, вважаємо, що музикантові з доброю підготовкою та відповідальним ставленням до навчання гри на сопілці буде зовсім не важко оволодіти аплікатурою звуків третьої октави, а при необхідності використовувати їх в процесі музикування.

Виходячи з цих міркувань рекомендуємо деякі вправи, що будуть корисними на початковому етапі оволодіння аплікатурою вищеназваних звуків /Мі-бемоль - Соль третьої октави/. Наступним кроком розширення виконавського діапазону музиканта-сопілкаря може служити програвання гам /Мі-мінор, Фа-мажор, Соль-мажор тощо/ у дві октави, етюдів та п'єс з використанням вищого регістру.

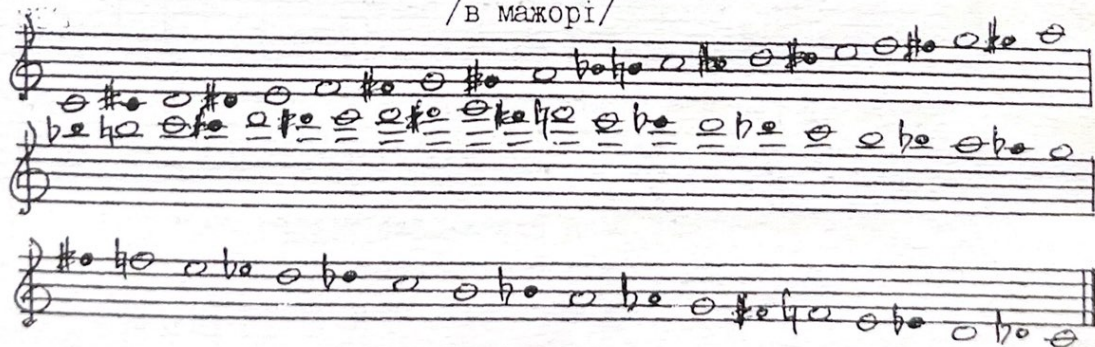
Звук Мі-бемоль третьої октави береться "ломаною" аплікатурою /див. Основна аплікатура сопілки, с.8/. Тому відпрацювання даної аплікатурної моделі потребує особливої уваги.

Звук МІ третьої октави, як і всі наступні /ФА, ФА-дієз, СОЛЬ/, утворюється знайомою аплікатурою /див. Основна аплікатура сопілки, с.8/ виключно шляхом передування повітря. На перше місце тут виступає слуховий контроль і вироблення відчуття інтенсивності "прискореного" видиху під час виконання звуків вищого регістру.

ХРОМАТИЧНА ГАМА
/в мажорі/

ОЙ МИНУЛА ВЖЕ ЗИМА

Рухливо *mf* *tr* *mf* *Sf*

1. Ой минула вже зима, снігу нема, вже нема.
 Ой нема, ой нема, снігу нема, вже нема. Ой нема, ой нема, снігу, льоду
 вже нема.

2. Прилетіли журавлі,
 й соловесчки малі,
 Ой малі, ой малі,
 Соловесчки малі
3. Лугом квіти вже цвітуть,
 Вівці травку вже пасуть.
 Ой пасуть, ой пасуть,
 Вівці травку вже пасуть
4. Всі веснянку співаймо,
 Весну красну вітаймо.
 Вітаймо, вітаймо,
 Весну красну вітаймо
- Двічі   Двічі   Двічі

В роботі зі школярами гра вчителя на сопілці добре співставлятиметься із співом пісень учнями. На сопілці радимо виконувати мелодію пісні з незначним її варіюванням та використанням мелізмів. В такий спосіб гра на сопілці допоможе учням орієнтуватись на мелодію під час співу й надасть загальному звучанню національного колориту. До того ж гра вчителя на сопілці зацікавлюватиме школярів до музикування на цьому загальнодоступному інструменті.

Нижче приводяться приклади пісень, які виконуються школярами у супроводі сопілки.

ДВА ПІВНИКИ

Помірно *mp* *mf* *Sf*

mp *mp* *оплески*

МУЗИЧНИЙ ДОДАТОК

ДИБИ-ДИБИ

БУВ СОБІ ЖУРАВЕЛЬ

Повільно

Handwritten musical notation for the first piece, 'Був собі журавель'. It consists of two staves of music in a treble clef, 2/4 time signature. The tempo is marked 'Повільно' (Ad libitum). The melody is written on the first staff, and the accompaniment is on the second. There are several slurs and dynamic markings like 'w' and 'trm' throughout the piece.

ЯКБИ МЕНІ НЕ ТИНОЧКИ

Помірно

Handwritten musical notation for the second piece, 'Якби мені не тиночки'. It consists of two staves of music in a treble clef, 3/4 time signature. The tempo is marked 'Помірно' (Moderato). The melody is on the first staff, and the accompaniment is on the second. There are slurs, dynamic markings like 'w' and 'trm', and some notes are marked with '(v)'.

ЗАСВИСТАЛИ КОЗАЧЕНЬКИ

Ходом

Handwritten musical notation for the third piece, 'Засвістали козаченьки'. It consists of two staves of music in a treble clef, 4/4 time signature. The tempo is marked 'Ходом' (Allegretto). The melody is on the first staff, and the accompaniment is on the second. There are slurs, dynamic markings like 'w' and 'trm', and some notes are marked with '(v)'. The second staff has a first ending and a second ending marked '1. trm' and '2. trm'.

БУВ СОБІ ГАРНИЙ ХЛОПЕЦЬ

Стримано

Handwritten musical notation for the fourth piece, 'Був собі гарний хлопець'. It consists of two staves of music in a treble clef, 2/4 time signature. The tempo is marked 'Стримано' (Ritardando). The melody is on the first staff, and the accompaniment is on the second. There are slurs, dynamic markings like 'w', and some notes are marked with '>'.

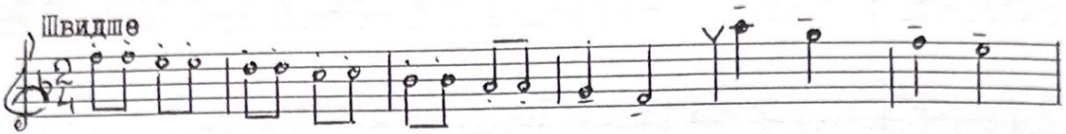

ЗЕЛЕНИЙ БАРВІНОЧКУ

Не поспішавчи

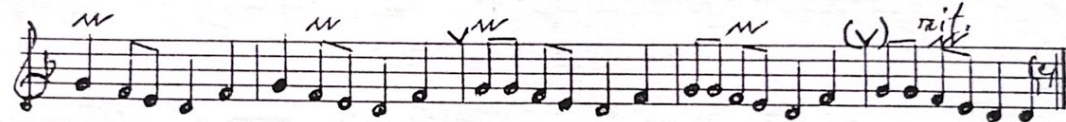
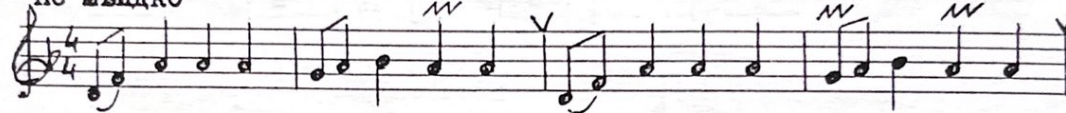

Швидше

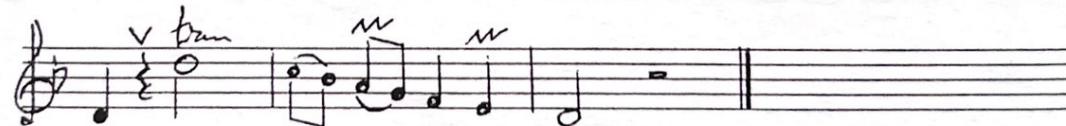
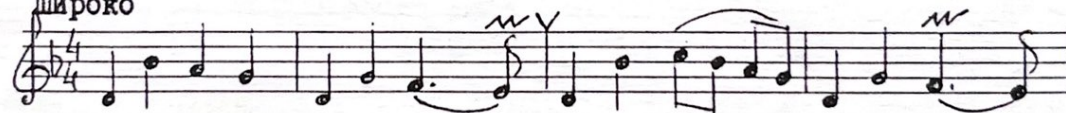
ПОДОЛЯНОЧКА

Не швидко

НАД РІЧКОЮ БЕРЕЖКОМ

Широко

ТАМ, ДЕ ЯТРАНЬ КРУТО В'ЄТЬСЯ

Співуче

КУЧЕРЯВА КАТЕРИНА

Швидко

Handwritten musical notation for the piece 'Кучерява Катерина'. It consists of two staves in G major and 4/4 time. The tempo is marked 'Швидко' (Allegro). The melody is written on a treble clef staff, and the accompaniment is on a bass clef staff. The piece ends with a fermata on the final note.

ОЙ ДЖИГУНЕ, ДЖИГУНЕ

Повжввлено

Handwritten musical notation for the piece 'Ой джигуне, джигуне'. It consists of two staves in G major and 4/4 time. The tempo is marked 'Повжввлено' (Moderato). The melody is on a treble clef staff, and the accompaniment is on a bass clef staff. The piece features a prominent bass line with many slurs and accents.

У СУСІДА ХАТА БІЛА

Швиденько

Handwritten musical notation for the piece 'У сусіда хата біла'. It consists of two staves in G major and 4/4 time. The tempo is marked 'Швиденько' (Allegretto). The melody is on a treble clef staff, and the accompaniment is on a bass clef staff. The piece includes slurs and accents in both parts.

ОЙ ПРОДАЛА ДІВЧИНА КУРКУ

Рухливо

Handwritten musical notation for the piece 'Ой продала дівчина курку'. It consists of two staves in G major and 4/4 time. The tempo is marked 'Рухливо' (Allegro). The melody is on a treble clef staff, and the accompaniment is on a bass clef staff. The piece features slurs and accents, including a 'v' marking in the bass line.

ЛЕТИТЬ ГАЛКА ЧЕРЕЗ БАЛКУ

Співуче

Handwritten musical score for the piece 'Летить галка через балку'. It consists of two staves in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). The melody is written on the upper staff and the accompaniment on the lower staff. The tempo is marked 'Співуче' (Moderato). The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings like 'trm' and 'trm trm'.

ОЙ ТИ ЗНАВ, НАЩО БРАВ

Швиденько

Handwritten musical score for the piece 'Ой ти знав, нащо брав'. It consists of two staves in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked 'Швиденько' (Allegretto). The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings like 'trm'.

ЗАЦВІЛА В ДОЛИНІ

Муз. А. Філіпенка

Поволі

Handwritten musical score for the piece 'Зацвіла в долині'. It consists of two staves in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked 'Поволі' (Ad libitum). The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings like 'trm'.

ОЙ ЛОПНУВ ОБРУЧ

Швидко

Handwritten musical score for the piece 'Ой лопнув обруч'. It consists of two staves in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked 'Швидко' (Allegretto). The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings like 'trm'.

ЛУГОМ ІДУ, КОНЯ ВЕДУ

Не швидко

Handwritten musical notation for the piece 'ЛУГОМ ІДУ, КОНЯ ВЕДУ'. It consists of two staves of music in a 3/4 time signature. The melody is written on a single staff with a treble clef. The tempo marking 'Не швидко' is written above the first staff. The music features a mix of eighth and quarter notes, with some slurs and accents. There are handwritten annotations: 'trm' above the first staff and 'trm' above the second staff, and 'w' above the first staff and 'w' above the second staff.

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРІ

Не поспішаючи

Handwritten musical notation for the piece 'ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРІ'. It consists of two staves of music in a 3/4 time signature. The melody is written on a single staff with a treble clef. The tempo marking 'Не поспішаючи' is written above the first staff. The music features a mix of eighth and quarter notes, with some slurs and accents.

ДОЩИК, ДОЩИК

Швиденько

Handwritten musical notation for the piece 'ДОЩИК, ДОЩИК'. It consists of two staves of music in a 3/4 time signature. The melody is written on a single staff with a treble clef. The tempo marking 'Швиденько' is written above the first staff. The music features a mix of eighth and quarter notes, with some slurs and accents. There are handwritten annotations: 'trm' above the first staff and 'trm' above the second staff, and 'w' above the first staff and 'w' above the second staff.

ЯГІЛОЧКА

Досить швидко

Handwritten musical notation for the piece 'ЯГІЛОЧКА'. It consists of two staves of music in a 3/8 time signature. The melody is written on a single staff with a treble clef. The tempo marking 'Досить швидко' is written above the first staff. The music features a mix of eighth and quarter notes, with some slurs and accents.

КОЗАЧЕНЬКУ, КУДИ ЙДЕШ

Помірно

Handwritten musical score for the piece 'КОЗАЧЕНЬКУ, КУДИ ЙДЕШ'. It consists of three staves of music in 4/4 time. The first staff begins with the tempo marking 'Помірно' and includes dynamic markings like *tr* and *tr*. The second staff continues the melody with similar markings. The third staff concludes the piece with a double bar line and a final *tr* marking.

ГІЛЯ, ГІЛЯ, СІРІ ГУСИ

Стримано

Handwritten musical score for the piece 'ГІЛЯ, ГІЛЯ, СІРІ ГУСИ'. It consists of two staves of music in 3/4 time. The first staff starts with the tempo marking 'Стримано' and includes dynamic markings like *tr*. The second staff continues the melody with markings such as *tr*, *tr*, *tr*, and *tr*.

НІЧ ЯКА МІСЯЧНА

Помірно

Handwritten musical score for the piece 'НІЧ ЯКА МІСЯЧНА'. It consists of two staves of music in 3/4 time. The first staff begins with the tempo marking 'Помірно' and includes dynamic markings like *tr*, *tr*, and *tr*. The second staff continues the melody with markings such as *tr*, *tr*, and *tr*.

ВІЮТЬ ВІТРИ, ВІЮТЬ БУЙНІ

Поволі

Handwritten musical score for the piece 'ВІЮТЬ ВІТРИ, ВІЮТЬ БУЙНІ'. It consists of two staves of music in 3/4 time. The first staff starts with the tempo marking 'Поволі' and includes dynamic markings like *tr* and *tr*. The second staff continues the melody with markings such as *tr*, *tr*, and *tr*.

БУЛА СОБІ МАРУСЯ

Швиденько

Handwritten musical notation for the piece 'Була собі Маруся'. It consists of two staves in 2/4 time, marked 'Швиденько'. The melody is written on a treble clef staff with a key signature of one sharp (F#). The accompaniment is on a bass clef staff. There are two fermatas marked with '(V)' at the end of the first and last phrases.

СОЛОВЕЄЧКУ, СВАТКУ, СВАТКУ

Не поспішаючи

Handwritten musical notation for the piece 'Солов'єчку, сватку, сватку'. It consists of two staves in 4/4 time, marked 'Не поспішаючи'. The melody is on a treble clef staff with a key signature of one sharp (F#). The accompaniment is on a bass clef staff. There are handwritten 'trm' markings above the melody and wavy lines below the accompaniment.

ОЙ ДІВЧИНО, ШУМИТЬ ГАЙ

Помірно

Handwritten musical notation for the piece 'Ой дівчино, шумить гай'. It consists of two staves in 6/8 time, marked 'Помірно'. The melody is on a treble clef staff with a key signature of one sharp (F#). The accompaniment is on a bass clef staff. There are handwritten 'trm' markings above the melody and wavy lines below the accompaniment.

ОЙ ТИ, ГАРНИЙ СЕМЕНЕ

Жваво

Handwritten musical notation for the piece 'Ой ти, гарний семене'. It consists of two staves in 4/4 time, marked 'Жваво'. The melody is on a treble clef staff with a key signature of one sharp (F#). The accompaniment is on a bass clef staff. There are handwritten 'trm' markings above the melody and wavy lines below the accompaniment. There are two fermatas marked with '(V)' at the end of the first and last phrases.

ДОБРИВЕЧІР, ДІВЧИНО

Виденько

Handwritten musical notation for the piece 'Добри вечір, дівчино'. It consists of two staves of music in G major and 2/4 time. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody is written in a simple, folk-like style with various ornaments such as 'tr' (trills) and 'w' (wavy lines) above the notes. The second staff continues the melody with similar ornaments.

МАВ Я РАЗ ДІВЧИНОНЬКУ ЧЕПУРНЕНЬКУ

Рухливо

Handwritten musical notation for the piece 'Мав я раз дівчиноньку чепурненьку'. It consists of three staves of music in G major and 2/4 time. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody is written in a simple, folk-like style with various ornaments such as 'tr' (trills) and 'w' (wavy lines) above the notes. The second and third staves continue the melody with similar ornaments.

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ ДЛЯ ВИКОНАННЯ В АНСАМБЛІ

ОЙ У ЛУЗІ ТА ЩЕ Й ПРИ БЕРЕЗІ

Широко

Handwritten musical notation for the piece 'Ой у лузі та ще й при березі'. It consists of two staves of music in G major and 2/4 time. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody is written in a simple, folk-like style with various ornaments such as 'tr' (trills) and 'w' (wavy lines) above the notes. The second staff continues the melody with similar ornaments and includes first and second endings.

ГОРІЛА СОСНА, ПАЛАЛА

Стримано

Handwritten musical notation for the piece 'Горіла сосна, палала'. It consists of two staves of music in G major and 3/8 time. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/8 time signature. The melody is written in a simple, folk-like style with various ornaments such as 'tr' (trills) and 'w' (wavy lines) above the notes. The second staff continues the melody with similar ornaments and includes first and second endings.

КОПАВ, КОПАВ КРИНИЧЕНЬКУ

Помірно

Handwritten musical score for the piece 'КОПАВ, КОПАВ КРИНИЧЕНЬКУ'. It consists of three staves of music. The first staff is the melody, marked 'Помірно' (Moderato). The second and third staves are accompaniment. The music is in 4/4 time and features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are several trills and slurs throughout the piece.

ВИЙДИ, ВИЙДИ СОНЕЧКО

Рухливо

Handwritten musical score for the piece 'ВИЙДИ, ВИЙДИ СОНЕЧКО'. It consists of one staff of music. The tempo is marked 'Рухливо' (Allegro). The music is in 4/4 time and features a lively melody with eighth and sixteenth notes. There are several trills and slurs throughout the piece.

ОЙ САД ВІНОГРАД

Швидко

Handwritten musical score for the piece 'ОЙ САД ВІНОГРАД'. It consists of two staves of music. The tempo is marked 'Швидко' (Allegro). The music is in 2/4 time and features a lively melody with eighth and sixteenth notes. There are several trills and slurs throughout the piece.

ОЙ ПІДУ Я ЛУГОМ

Жваво

Handwritten musical score for the piece 'ОЙ ПІДУ Я ЛУГОМ'. It consists of two staves of music. The tempo is marked 'Жваво' (Vivace). The music is in 4/4 time and features a lively melody with eighth and sixteenth notes. There are several trills and slurs throughout the piece.

ГУСИ

Муз. А. Філіпенка

Грайливо

A single staff of music in 2/4 time, featuring a melody with eighth and sixteenth notes, accented with 'w' and 'v' marks.

ОЙ ЛІТАЄ СОКОЛОНЬКО

Помірно

Two staves of music in 2/4 time. The upper staff has a melody with notes marked with 'w' and 'v'. The lower staff provides a harmonic accompaniment with chords and single notes.

ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ

Помірно

Two staves of music in 2/4 time, labeled '1.' and '2.'. The first staff has a melody with notes marked with 'w' and 'v'. The second staff has a similar melody with notes marked with 'w' and 'v'.

Two staves of music in 2/4 time, continuing the melody and accompaniment from the previous system.

Two staves of music in 2/4 time, concluding the piece with a double bar line.

ОЙ ХОДИЛА ДІВЧИНА БЕРЕЖКОМ

1. *Весело*

2.

Handwritten musical score for the first piece, 'Ой ходила дівчина бережком'. It consists of two systems of two staves each. The first system is marked '1.' and 'Весело'. The second system is marked '2.'. The music is in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). It features a melody in the upper staff and a bass line in the lower staff. Handwritten annotations include 'trm' above the first staff and 'trm' above the second staff in the first system, and 'trm' above the first staff in the second system. There are also wavy lines and checkmarks throughout the score.

ОЙ ГИЛЯ - ГИЛЯ

1. *Співуче*

2.

Handwritten musical score for the second piece, 'Ой гиля - гиля'. It consists of two systems of two staves each. The first system is marked '1.' and 'Співуче'. The second system is marked '2.'. The music is in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). It features a melody in the upper staff and a bass line in the lower staff. Handwritten annotations include 'trm' above the first staff in the first system, 'trm' above the first staff and 'rit. trm' above the second staff in the second system. There are also wavy lines and checkmarks throughout the score.

ЇХАЛИ КОЗАКИ

1. Не швидко

2.

ОЙ У ПОЛІ ТРИ КРИНИЧЕНЬКИ

1. Помірно

2.

МІСЯЦЬ НА НЕБІ

Співуче

1.

2.

РОЗПРЯГАЙТЕ, ХЛОПЦІ, КОНІ

Ходячо

1.

2.

1.

2.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ ТА
МЕЛОДІЙ

- Був собі гарний хлопець 40
Був собі журавель 40
Була собі Маруся 49
Вербовая дощечка 36
Веселі гуси 20
Вийди, вийди сонечко 51
Вийшли в поле косарі 47
Віють вітри, віють буймі 48
Гаю, гаю, зелен розмаю 22
Гиля, гиля, сірі гуси 48
Глибока кирниця 41
Гопак 29
Горіла сосна, палала 50
Грицю, Грицю, до роботи 24
Гуси. Музика А.Філіпенка 52
Два півники 35
Диби-диби 38
Дівка в сінях стояла 38
Добривечір, дівчино 50
Дощик, дощик 47
Женчичок 26
За городом качки пливуть 26
Зайчик 31
Зацвіла в долині. Музика А.Філіпенка 46
Зелений барвіночку 42
І шумить, і гуде 29
Їхав козак за Дунай 24
Їхали козаки 54

Кину кужіль на полицю 27
Козаченьку, куди йдеш 48
Коломийка 28
Копав, копав криниченьку 51
Котику сіренький 39
Край долини мак 41
Куй, куй, ковалі 16
Кучерява Катерина 45
Летить галка через балку 46
Лугом іду, коня веду 47
Мав я раз дівчиноньку чепурненьку 50
Місяць на небі 55
На вулиці скрипка грає 29
Над річкою бережком 42
Не щибечи соловейку 34
Ніч яка місячна 48
Од Києва до Лубен 39
Ой гиля - гиля 53
Ой джигуне, джигуне 45
Ой дзвони дзвонять 15
Ой дівчина-горлиця 44
Ой дівчино, шумить гай 49
Ой, єсть в лісі калина 17
Ой за гаєм, гаєм 38
Ой літає соколонько 52
Ой олпнув обруч 46
Ой Марічко чичері 43
Ой минула вже зима 35
Ой на горі жита много 41

Ой на горі жито 23
Ой на горі калина 39
Ой на горі та женці жнуть 52
Ой не світи місяченьку 43
Ой під вишнею 44
Ой піду я лугом 51
Ой посіяв козак гречку 17
Ой продала дівчина курку 45
Ой сад виноград 51
Ой там, на товчку, на базарі 43
Ой ти, гарний Семене 49
Ой ти знав, нащо брав 46
Ой у гаю при Дунаю 31
Ой у лузі та ще й при березі 50
Ой у полі три криниченьки 54
Ой ходила дівчина бережком 53
Ой чирна я си чорна 41
Пісня лисички. Музика М.Лисенка 38
Подольночка 42
По дорозі жук, жук 17
Посилала мене мати 26
Рахівчанка 37
Розпрягайте, хлопці, коні 55
Там, де Ятрань круто в'ється 42
Та орав мужик край дороги 39
Ти до мене не ходи 30
Умираю, моя мати 44
У сусіда хата біла 45

Ходить гарбуз по городу 44

Чом, чом не прийшов 22

Щебетала пташечка 39

Щедрик 31

Ягілочка 47

Якби мені не тиночки 40

Як діждемо літа 43

Ярема 25

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блокфлейта. Репертуарний збірник початківців.- К.: Музична Україна, 1984.- 78 с.
2. Гадалова І. Методика викладання музики у початкових класах.- К.: ІСДО, 1994.- 272 с.
3. Гуцал В. Райдуга № 19.- К.: Мистецтво, 1982.- 128 с.
4. Дзвінка Р. Методика організації і керівництва шкільним ансамблем сопілкарів.- Бердянськ.: БДПІ, 1997.- 30 с.
5. Дзвінка Р. Методично-репертуарний збірник пісень для учнів початкових класів загальноосвітньої школи.- Бердянськ.: БДПІ, 1997.- 53 с.
6. Іванов П. Оркестр українських народних інструментів.- К.: Музична Україна, 1981.- 110 с.
7. Новосад Р. Сопілка. Співаник для дітей.- Львів, 1991.- 31 с.
8. Програми з музики для середньої загальноосвітньої школи та позакласна робота з музики у 1-4 класах.- К.: Освіта, 1994.- 72 с.
9. Пущечников И. Азбука начинающего блокфлейтиста.- М.: "Музыка", 1991.- 30 с.
10. Юрисалу Х. 24 урока на блокфлейте.- М.: Сов.композитор, 1985.- 36 с.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1.

1.	Вступна частина	с.	3
11.	Методичні поради	с.	4
111.	Історія створення сопілки	с.	7
1У.	Будова хроматичної сопілки	с.	8
У.	Основна аплікатура сопілки	с.	8
У1.	Постановка і прийоми гри на сопілці	с.	9
У11.	Розвиток виконавського дихання	с.	10
У111.	Виконання штрихів	с.	11

РОЗДІЛ 2.

1.	Заняття № 1. Ознайомлення з аплікатурою хроматичної сопілки. Виконавська постава. Засоби музичної виразовості.	13
11.	Заняття № 2. Оволодіння прийомами виконання діатонічних звуків першої та другої октав	с. 15
111.	Заняття № 3. Загальна характеристика музикування на сопілці. Використання мелізмів	с. 19
1У.	Заняття № 4. Оволодіння аплікатурою хроматичних звуків та технікою виконання мелізмів	с. 23
У.	Заняття № 5. Оволодіння аплікатурою хроматичних звуків та технікою виконання подвійного стакато	с. 27
У1.	Заняття № 6. Знайомство з аплікатурою третьої октави. Оволодіння методом поєднання гри на сопілці зі співом народних пісень	с. 32

РОЗДІЛ 3.

1.	Музичний додаток	с.	38
11.	Алфавітний покажчик українських народних пісень та мелодій	с.	56
111.	Список використаної літератури	с.	60

Друкується за рішенням Ради інституту від 18.03.1997 р.

Методика навчання гри на сопілці: Навчальний посібник для студентів зі спеціальності № 7.010104 і вчителів музики початкових класів

Укладач: канд.пед.наук, доцент Р.І.Дзвінка

Рецензенти: канд.мистецтвознавства, доцент Л.М.Пятенко,
канд.пед.наук, доцент С.С.Горбенко

Відповідальний за випуск: канд.філос.наук, доцент В.М.Федорик

Підписано до друку 15.12.1997 р.

Формат 60x80

Друк.арк. 2,5. Замовл. № 125

БДПІ, 332440, Бердянськ, Шмідта, 4.